

УДК 330.341.1

Ольга Мосій, Тетяна Кужда

Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність визначення пріоритетів інноваційної діяльності в Україні. Запропоновано заходи, які потрібно вжити для втілення інноваційної складової сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, інноваційний зміст сталого розвитку, інноваційна діяльність, пріоритетні напрями інноваційної діяльності.

Ольга Мосий, Татьяна Кужда

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ И ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье обосновано необходимость определения приоритетов инновационной деятельности в Украине. Предложено меры, которые необходимо реализовать для воплощения инновационной составляющей устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, инновационная составляющая устойчивого развития, инновационная деятельность, приоритетные направления инновационной деятельности.

Olha Mosiy, Tetiana Kuzhda

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECONOMY AND PRIORITY DERECTIONS OF INNOVATIVE ACTIVITY

Abstract. Necessity of determination of innovative activity priorities in Ukraine is interpreted in the article. Measures to be used for application of the innovative component of the sustainable development are offered.

Keywords: sustainable development, innovative component of sustainable development, innovation activity, priority directions of innovative activity.

Постановка проблеми. Сталий розвиток у формулюванні ООН – це розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не наносячи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь для задоволення їхніх власних потреб [1]. Для досягнення сталого розвитку необхідним є комплексний підхід: екологічна безпека (збереження і відновлення природних екосистем, стабілізація та поліпшення якості навколишнього середовища, зниження викидів шкідливих речовин і т.д.), економічна стабільність (створення соціально й екологічно ефективної економіки, що забезпечує гідний рівень життя громадян, зростання конкурентоздатності продукції), соціальне благополуччя (збільшення середньої тривалості життя населення, планування родини та раціоналізація особистого споживання, поліпшення середовища існування людини, розвиток соціальної

активності громадян, забезпечення рівних можливостей в одержанні медичної допомоги, соціальний захист уразливих груп населення).

Сталий розвиток держави, задоволення потреб сучасного суспільства та забезпечення соціально-економічного зростання є неможливим без активної інноваційної діяльності. На даний момент не викликає сумніву той факт, що саме інноваційна діяльність є головним джерелом суспільного прогресу. Наука, освіта, інновації стають сьогодні визначальними сферами розвитку суспільства та держави і переконливим фактом цього стало те, що 2009 рік проголошений Євросоюзом роком креативності та інновацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання сталого розвитку досліджуються у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців [4, 5, 6]. У світовій економічній науці сформовано понятійно-категоріальний апарат сталого розвитку, розроблено методологію вимірювання сталого розвитку, та інші фундаментальні надбання. Значна увага науковців приділяється формуванню та обґрунтуванню підходів до забезпечення сталого розвитку стосовно різних галузей економіки (легка промисловість, енергетика, сільське господарство та ін.) [2, 3, 7].

Інноваційні процеси в економіці перебувають в полі зору як закордонних, так і вітчизняних фахівців. Про це свідчить значна кількість наукових праць з даного питання. Вивченню особливостей інноваційної діяльності, її ролі в економічній системі, активізації інноваційних процесів присвятили свої роботи такі зарубіжні та вітчизняні науковці: Санто Б., Дракер П., Кондратьєв Н.Д., Твісс Б., Фатхутдінов Р.А., Александрова В.М., Бажал Ю.М., Беленький П.Ю., Власова А.М., Геєць В.М., Краснокутська Н.В., Кузьмін О.Є., Лапко О.О., Луценко Ю.В., Чумаченко М.Г.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Питання забезпечення сталого розвитку за рахунок активної інноваційної діяльності є ефективним тільки тоді, коли здійснюється відповідно до державних стратегічних планів, пріоритетів інноваційної діяльності держави та регіонів. Це і актуалізує мету нашого дослідження. Розв'язання цих проблем сприятиме розробці комплексного підходу до удосконалення організаційно-економічної системи формування сталого розвитку економіки.

Постановка завдання. Визначення та обґрунтування системно-структурних проблем сталого розвитку крізь призму розгляду підходів до їх розв'язання на засадах пріоритетності напрямів інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проголошена інноваційна модель економічного розвитку України передбачає реалізацію стратегії розвитку національної економіки, спрямованої на істотне підвищення її ефективності, зростання ВВП шляхом цілеспрямованої діяльності зі створення, освоєння у виробництві і просування на ринок технологічних та організаційно-управлінських інновацій. За роки незалежності в Україні були започатковані трансформаційні процеси в науково-технологічній та інноваційній сферах. Проте темпи розбудови сучасного формату інноваційної сфери сьогодні є занадто низькими.

Досвід розвинених країн світу підтверджує, що ключова роль у забезпеченні та належному спрямуванні інноваційного розвитку, формуванні національної інноваційної системи, яка сприяє його прискоренню, належить державі, яка встановлює стратегічні цілі, забезпечує ресурсну підтримку, включаючи, зокрема, бюджетне фінансування, податкове стимулювання, кредитну підтримку тощо.

Попри гучні декларативні заяви про підтримку і розвиток інноваційного процесу в Україні реальна ситуація свідчить про зовсім інше. В Україні не лише питома вага підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, є в 20-30 разів меншою, ніж у розвинених країнах, але, крім того, даний показник проявляє тенденцію до зменшення. Причому зменшується не лише питома вага підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, а й їхня кількість у абсолютному вираженні. Інноваційною діяльністю в Україні продовжують займатися великі підприємства. Така ситуація терміново потребує

виправлення, при цьому суттєву допомогу може надати врахування світового досвіду організації інноваційного процесу, в тому числі й за участю держави.

Більшістю держав, які сталий економічний розвиток власної країни пов'язують із здобутками науки та активними інноваційними процесами, сформульовано концептуальне та стратегічне бачення перспектив інноваційного розвитку економіки країни, зокрема, визначено пріоритетні напрями інноваційного розвитку держави. Капітал, вкладений у пріоритетні напрями науково-технічного розвитку, по-перше, створює економічне поживлення суміжних виробництв; по-друге, забезпечує виплату заробітної плати й податків і тим самим підвищує купівельну спроможність населення та бюджетних організацій; по-третє, сприяє формуванню нових видів інновацій. Поширюючись від таких "точок росту", хвилі поживлення створюють передумови піднесення всієї економіки.

Реалізація головних напрямів НТР на конкурсній основі за допомогою державних науково-технічних програм здійснюється з 1992 року. В переліку законодавчих актів, що визначають пріоритети розвитку: «Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку» (1999 р.), «Закон України про пріоритетні напрями інноваційної діяльності на період з 2003 по 2013 роки», «Концепція розвитку національної інноваційної системи» (2009 р.), «Проект Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів».

Проведенням аналізу інноваційного потенціалу, забезпеченням підтримки впровадження програм і проектів, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні, займаються: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Українська державна інноваційна компанія, Державне агентство України з інвестицій та інновацій, Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації, мережа з 13 регіональних центрів інноваційного розвитку. Важливим фактором, що не дає повноцінно реалізовувати державну інноваційну політику, є відсутність єдиного центру, функції якого полягали б не тільки у формуванні державної політики інноваційної діяльності, але також у здійсненні контролюючих і стимулюючих повноважень.

Визначені пріоритетні напрями інноваційної діяльності: 1) модернізація електростанцій; нові та відновлювальні джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології; 2) машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії; 3) нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації; 4) вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій; 5) високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості; 6) транспортні системи: будівництво і реконструкція; 7) охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;

8) розвиток інноваційної культури суспільства) на практиці не стали "пріоритетними". При сучасному стані економіки одночасне забезпечення великого переліку пріоритетних напрямів нереальне, призводить до розпорошення інвестиційних ресурсів, жоден з пріоритетних напрямів не досягає поставлених цілей. Для інвестування слід виділити ті напрями, які забезпечать найбільшу ефективність використання ресурсів. Таким напрямом могли б бути енергозберігаючі технології, оскільки досягти конкурентоспроможності вітчизняної продукції та технологій у будь-яких галузях неможливо при існуючих енерговитратах. Енергомісткість продукції, що виробляється в Україні, в 2-2,5 рази більша в порівнянні з продукцією розвинутих країн світу.

Хоча Україна є однією з найбагатших країн світу на природні ресурси, їх використання в національній економіці є вкрай нераціональним. По-перше, залишається дуже високою ресурсоемкість ВВП, яка в 2-3 рази перевищує середній рівень, властивий країнам ЄС. По-друге, зберігається низький рівень глибини переробки мінеральної сировини. По-третє, зростають обсяги експорту сировини і продукції з неї. Так, сьогодні Україна експортує понад 85% металу, що виробляє вітчизняна металургія.

Розширення використання власних мінеральних ресурсів, особливо надмірне експортування сировини і продукції з неї з низьким рівнем доданої вартості, викликають для

України не тільки негативні економічні наслідки, а й екологічні, зокрема забруднюється навколишнє середовище, посилюється деградація земель, зростають техногенні загрози. У сукупності з кліматичними змінами і загрозами вони суттєво впливають на вибір державних рішень стосовно забезпечення ефективного сталого економічного розвитку країни. Ці рішення можуть базуватися лише на нових знаннях, високих технологіях та інноваціях.

За всі роки реалізації пріоритетних напрямів розвитку Міністерством фінансів виділялись неприпустимо малі кошти від загального фінансування науки. Так, Державний бюджет 2010 р. (ст. 74) передбачав виділення близько 1,5 млрд. гривень на фінансування 8 Державних цільових програм (у тому числі космічної і низки інвестиційних проєктів). Як свідчить досвід, це призводить до розпорошення ресурсів без одержання адекватного ефекту. Цих коштів не вистачає навіть для завершення досліджень, не кажучи про випробування дослідних зразків та підготовчі роботи, пов'язані з використанням результатів розробок у виробництві. Виконавці пріоритетних НДДКР отримують за останні два роки лише 30% бюджетних коштів, асигнованих на виконання науково-технічних програм. Загальний їх обсяг з кожним роком зменшується [8].

Окрім відсутності належного фінансування, слід сказати, що ефективна система комерціалізації інновацій можлива лише за наявності у суспільстві критичної маси суб'єктів, які здатні формувати попит на інновації – підприємців. Без них решта інститутів (наука, право, фінанси) інноваційної економіки не створять.

Самоусунення держави від стимулювання інноваційних процесів і підтримки високотехнологічних виробництв призвело до вкрай негативних структурних змін в економіці – занепаду високотехнологічних підприємств і домінування низькотехнологічних сировинних.

В Україні розроблені програми інноваційного розвитку областей. На нашу думку, кожна обласна державна адміністрація в цих програмах повинна визначити два-три ключових напрями розвитку економіки області. Так, у 1996 році в Німеччині прийнята Державна програма енергозбереження як єдина державна інвестиційна програма, паралельно з нею на регіональних рівнях найважливішими визнано транспортні чи екологічні проблеми.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Пріоритетним завданням інноваційної політики має стати реструктуризація системи стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку зі скороченням їхньої кількості та збереженням тих, в яких Україна має суттєвий науковий здобуток і перспективи. Доцільно використати практику країн Євросоюзу щодо впровадження спеціальних програм стимулювання малих і середніх підприємств, розвитку інноваційної інфраструктури за визначеними пріоритетними напрямами.

Зростаюча залежність національної економіки від зовнішніх факторів, в тому числі негативних, обмеженість і дороговизна енергетичних ресурсів, необхідність більш раціонального використання сировинної бази і робочої сили мають служити стимулом для використання інновацій задля підвищення потенціалу віддачі від наявних в країні та імпортованих з-за її меж ресурсів, переходу вітчизняної економіки до стандартів економічно безпечного виробництва і споживання з метою забезпечення сталого економічного розвитку в цілому.

Найважливіші напрями інноваційної діяльності щодо забезпечення соціально-економічного зростання держави повинні бути розроблені на підставі науково-прогнозного аналізу світових тенденцій соціально-економічного та науково-технологічного розвитку з урахуванням можливостей вітчизняного інноваційного потенціалу. Правильно визначені стратегічні орієнтири дадуть можливість інтегруватися в глобалізований світ, зберігши свою індивідуальність і свої інтереси, і при цьому закласти міцні підвалини для подальшого стабільного поступу.

Використана література:

1. А/Рез/42/187: Звіт Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку. Генеральна Асамблея ООН. 96 пленарна сесія, 11 грудня 1987 р.
2. Бабочкіна Ю. Д. Впровадження принципів сталого розвитку сільського господарства / Ю. Д. Бабочкіна // Всеукраїнський науково-виробничий журнал: Сталій розвиток економіки. — №3. — 2010 р. — С. 128-131.
3. Глинська А. Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств легкої промисловості: Автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». — К., 2008. — 17 с.
4. Данилишин Б. М. Сталій розвиток як ідеологічна платформа державотворення України / Б. М. Данилишин // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. науков. праць/ НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України / під. ред., Б.М. Данилишина. К., 2002. — С. 4-15.
5. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / Дейлі Г. // Пер. з англ.; Ін-т сталого розвитку. — К.: Інтелсфера, 2002. — 312 с.
6. Згуровский М.З., Гвишиани А.Д. Глобальное моделирование процессов устойчивого развития в контексте качества и безопасности жизни людей (2005-2007/2008 годы). — К.: НТУУ «КПИ», 2008. — 140 с.
7. Коробко Б. Енергетика та сталий розвиток. Інформаційний посібник для українських ЗМІ / Коробко Б. — Київ. — 2007. — 123 с.
8. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / за ред. В. І. Полохала. — К: Парламентське видавництво, 2009. — 632 с.